

Міжнародні наукові стандарти в судово-експертній сфері України

Олександр Ключев *

* Д-р юрид. наук, професор, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8722-4781>

DOI: 10.32353/khrife.3.2022.01 УДК 343.98:006.3

Надійшло 19.09.2022 / Прийнято до друку 21.09.2022 /

Доступно онлайн 30.09.2022

Наука є важливим рушієм розвитку України на шляху до її зміцнення, економічного та соціального прогресу. Наука щодня трансформує різноманітні аспекти нашого життя й особливо суттєво впливає на сфери, що забезпечують потреби нашої держави. В умовах сьогодення Україна застосовує сучасні технології для боротьби з ворогом і вміло використовує світові здобутки для захисту власних громадян. Виклики війни, які Україна гідно долає щодня, спонукають до вибудови нової системи відносин науки та суспільства, підвищують її актуальність для подальшого технічного поступу, інноваційного розквіту та для посилення обороноздатності.

Українські науковці активно спрямовують свій потенціал на перемогу й розбудову нашої держави. Нагальною потребою сьогодення є застосування міжнародних стандартів і досвіду у вітчизняній судово-експертній сфері з метою якісного експертного забезпечення правосуддя в Україні. Варто зазначити, що створення єдиних підходів до розв'язання проблем у судово-експертній царині позитивно позначиться на прозорості правосуддя в державі.

Міжнародне співробітництво в галузі судово-експертної діяльності є потужно розвинутою системою, яка тонко реагує на вплив найрізноманітніших чинників. Посилення міжнародного співробітництва завжди відповідає інтересам судових експертів, судово-експертних установ, судової системи, правоохоронних органів, окремих громадян і громадянського суспільства загалом.

Поміж основних причин, що саме сьогодні спонукають судових експертів до активізації міжнародного співробітництва, варто назвати процеси глобалізації всіх сфер людської діяльності, стрімкий розвиток засобів комунікації, інтернаціональних наукових зв'язків, прискорення міграції населення й пов'язану із цими процесами активізацію міжнародної транснаціональної організованої злочинності та міжнародного тероризму. У боротьбі зі злочинністю та тероризмом, а також у справах захисту прав людини роль судової експертизи, яка зростає день у день, складно переоцінити. Правоохоронці повсякчас залучають судових експертів до кримінальних проваджень із розслідування злочинів, скоєних в умовах воєнного стану. Висновки експертів є важливими джерелами інформації під час дослідження зброї різних калібрів, ракет, вибухівки, наркотичних речовин, експертиз пошкоджень і руйнувань унаслідок ракетних ударів та бомбардувань. Особливо важливими на часі є ДНК-дослідження, що забезпечують можливість у найстисліші строки отримати інформацію про загиблих осіб і знайти їхніх родичів.

Формування єдиних міжнародних стандартів можна реалізувати різними шляхами, зокрема: обміном інформацією щодо науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, а також щодо нових навчальних, методичних і довідкових видань; проведенням наукових конференцій, семінарів, виставок, круглих столів тощо у галузі криміналістики й судової експертизи; координуванням наукової роботи з проблем судової експертизи у формі спільного розроблення методів і методик судової експертизи, виконання наукових розробок; підготовкою та підвищенням кваліфікації кадрів; взаємним рецензу-

ванням наукових розробок, експертних висновків; наданням науково-методичної, консультативної й технічної допомоги з питань наукової та експертної діяльності.

Уже тривалий час відбувається активна взаємодія й обмін досвідом у межах Європейської мережі судово-експертних установ (*European Network of Forensic Science Institutes, ENFSI*). *ENFSI* — одна з найбільш авторитетних організацій судово-експертних установ у світі: до цієї мережі належать усі провідні європейські експертні установи. Варто зазначити, що Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» є членом *ENFSI* ще з 2018 року й бере активну участь в організованих нею заходах.

Важливим аспектом для взаємодії в судово-експертній сфері також є програма обміну *CEPOL* — Агентства Європейського Союзу з підготовки співробітників правоохоронних органів та судово-експертних установ (*CEPOL — European Union Agency for Law Enforcement Training*), — що спрямована на зміцнення співпраці в боротьбі зі злочинністю за допомогою навчання та дає учасникам змогу ознайомитися з методами роботи інших країн, сприяючи зміцненню довіри й активізації взаємодії між працівниками правоохоронних органів та експертних організацій усю Європою й не тільки. Участь у програмах *CEPOL* для українських партнерів сьогодні певною мірою обмежена або навіть неможлива через ризики, спровоковані рашистською агресією проти України. Однак, одразу після перемоги України співробітництво в межах *CEPOL* продовжиться.

Редакційна колегія збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» активно підтримує взаємодію науковців та поширення оприлюднених статей

міжнародними наукометричними базами даних. Станом на сьогодні збірник наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» індексовано в таких базах: *Academic Scientific Journals Indexing*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *Central and Eastern European Online Library (CEEOL)*, *CiteFactor*, *CORE*, *Crossref*, *Directory of Open Access Journals (DOAJ)*, *Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD)*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *ERIH PLUS*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *Europub*, *Index Copernicus International*, *International Scientific Indexing (ISI)*, *MIAR*, *Polska Bibliografia Naukowa*, *RefSeek*, *ResearchBib*, *Ulrich's*, *WorldCat*, *Google Scholar* і Реєстрі наукових видань України. Повнотекстові мережеві версії збірника розміщено в інтернеті на платформах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, бібліотек судово-експертних установ Міністерства юстиції України, закладів вищої освіти Міністерства внутрішніх справ України та ін. Збірник також індексовано на сайті реєстратора цифрових ідентифікаторів DOI. Усе це сприяє обміну науковими напрацюваннями між авторами збірника та вченими світу.

Випуск № 28 збірника «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» порушує актуальні питання, що зацікавлять і українських науковців, і міжнародних партнерів. Стаття за темою «Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз» доктора юридичних наук, професора **Віктора Шевчука** (Україна) відкриває вже традиційний розділ із дослідницькими матеріалами (*Research Papers*). Автор визначив і проаналізував основні тенденції формування та розвитку криміналістичної науки в реаліях сьогодення й окреслив перспективні напрями її наукових

досліджень; обґрунтував появу та формування нових напрямів криміналістики, зумовлених науково-технічним прогресом, запровадженням новітніх технологій, необхідністю виявляти специфічні сліди і збирати докази (геномні, цифрові, ядерні тощо). В умовах війни в Україні актуальним є формування нового наукового напрямку воєнної криміналістики: визначено її об'єкт, предмет, систему та завдання. Науковець також ретельно дослідив проблеми формування й розвитку європейської криміналістики, питання інтеграції української криміналістики в єдиний європейський криміналістичний простір, особливості розроблення та впровадження у правозастосовну практику інноваційних продуктів з урахуванням позитивного міжнародного досвіду у сфері протидії злочинності.

У статті авторства колег із Індонезії **Азізах Фатміх Резк'ях Аджі (Azizah Fattih Rezqiyah Adji)** та доктора філософії за спеціальністю бухгалтерський облік **Аніса Чарірі (Anis Chariri)** за темою «Роль стилю керівництва у незаконному привласненні активів: етнографічне дослідження» розглянуто соціальні й культурні причини незаконного привласнення активів співробітниками організації. Привласнення активів — це схема професійного шахрайства, яку часто вчиняють повторно: 2022 року кількість скоєних за цією схемою злочинів дорівнює приблизно 86 % і посідає перше місце (згідно із заявою Асоціації сертифікованих експертів, що досліджують шахрайство). Основне питання цього дослідження полягає в тому, який стиль лідерства може сформувати організаційну культуру та стати одним із провокативних чинників для незаконного привласнення активів в організації. Крім того, у роботі ухвалено висновок про те, що лідери здатні формувати

й реалізовувати організаційну культуру, а шахрайство (як соціальну реальність) можна спровокувати стилем лідерства. Аспекти мультипарадигми в бухгалтерському обліку зумовлено його поєднанням з іншими галузями.

Борис Геллер (Ізраїль) і **Наталія Мартиненко** (Україна) присвятили свою роботу судово-експертному аспекту проблем протидії злочинам корупційної спрямованості. Співавтори проаналізували діяльність спеціалізованих органів антикорупційної системи та її механізмів в Україні й Ізраїлі, окреслили можливості й роль судової експертизи (застосування спеціальних знань) для розслідування злочинів корупційної спрямованості та вдосконалення антикорупційного законодавства.

Доктор ветеринарних наук, професор **Іван Яценко** (Україна) у своїй науковій праці докладно дослідив роль судово-ветеринарного експерта як суб'єкта процесуальних правовідносин та судово-експертної діяльності. Автор запропонував розширену дефініцію «судово-ветеринарний експерт», ретельно опрацював теоретичні аспекти судово-ветеринарної експертизи з метою наповнення теоретичної бази цього експертного напрямку. У статті аргументовано, що спеціальні критерії визначення процесуального статусу судово-ветеринарного експерта деталізують специфіку його професійної діяльності в системі судово-експертного забезпечення правосуддя, що зумовлено його спеціальними ветеринарними знаннями. Процесуальні критерії статусу судово-ветеринарного експерта свідчать про його положення у провадженні, зокрема: він належить до учасників провадження й виконує в ньому допоміжні функції; не представляє у процесі власних інтересів; не має матеріально-правової зацікавленості в ре-

зультатах провадження; дані про судово-ветеринарного експерта внесено до Держреєстру судових експертів (хоча цей критерій не є обов'язковим).

Розділ збірника з науковими нотатками (*Case Notes*) розпочато статтею колективу авторок: кандидатки філологічних наук **Євгенії Ковкіної** (Україна), **Маргарити Алоян** (Вірменія) і **Лілі Авоян** (Вірменія). У роботі розглянуто можливості застосування лінгвістичних знань у правничій сфері (зокрема, у кримінальних справах щодо інкримінування погрози). Авторки звертають увагу на актуальність вивчення мовленнєвого акту погрози, що обумовлено складністю поняттєвого наповнення зазначеного комунікативного акту. Дослідниці визначили предмет лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи мовлення щодо встановлення висловлювань, виражених у формі погрози, конкретизували об'єкти, окреслили коло завдань семантико-текстуального дослідження, зважаючи на диспозицію юридичної норми. Зауважено, що висновок експерта за результатами проведення лінгвістичної експертизи мовлення нерідко є одним із потужних засобів для ухвалення судового рішення, а також значеннєвим аргументом під час досудового розслідування у кримінальних справах щодо інкримінування погрози.

Віталій Варлахов (Україна), кандидат юридичних наук, старший дослідник **Олександр Свідерський** (Україна) і доктор технічних наук **Валентінас Мітуневічус** (Литва) розглядають питання участі спеціаліста в слідчому експерименті із дослідження обставин дорожньо-транспортної пригоди, яка відбулася в темний час. Досліджено загальні вимоги до підготовки та проведення слідчих експериментів у кримінальних провадженнях із розслідування дорожньо-транспортних пригод, які сталися

темного часу доби, а також функції спеціаліста й особливості застосування ним спеціальних знань у такому експерименті (з'ясування механізму пригоди; здобуття даних для призначення судової автотехнічної експертизи; перевірка обставин, що мають значення для кримінального провадження). Проаналізовано аспекти взаємодії органів досудового розслідування зі спеціалістом в галузі автотехнічних досліджень під час розслідування кримінальних правопорушень — дорожньо-транспортних пригод. Доведено, що швидке та якісне досудове розслідування можливе лише за умови відповідності проведеного слідчого експерименту вимогам, обумовленим кримінальним процесом, і дотримання узвичаєних в експертній практиці методичних підходів із визначення видимості у темний час доби. Слідчий експеримент, проведений із залученням спеціаліста в галузі автотехнічних досліджень, забезпечує відповідність зазначеної слідчої дії методичним рекомендаціям щодо їх проведення й позитивно позначається на якості досудового розслідування.

Владислав Федорченко (Україна), **Павло Хоробріх** (Україна) та професор соціальних наук у галузі юридичних наук **Лешек Вечорек** (Польща) у своїй науковій праці розглядають питання, розв'язувані автотехнічною експертизою щодо технічних несправностей (і їх причин) гальмової системи транспортного засобу в разі дорожньо-транспортної пригоди. Автори докладно проаналізували методи, мету й завдання такого дослідження та параметри гальмування електромобілів, у результаті чого виявили можливі наслідки несправностей гальмової системи транспортного засобу й окреслили шляхи подальшого розслідування дорожньо-транспортної пригоди після

визначення коефіцієнтів гальмування для електромобілів. Результатом цієї наукової розвідки стало розроблення нового напрямку досліджень у галузі судової автотехнічної експертизи, де об'єктом дослідження є автомобілі з електричними й гібридними силовими агрегатами, розв'язання питань щодо технічної можливості запобігти дорожньо-транспортній пригоді за участю електромобілів та узгодження взаємодії зі слідчими органами під час виконання експертизи.

Співавтори роботи «Вплив антиблокувальної системи на керування автомобілем, принцип її дії в критичній ситуації» — **Богдан Чорний** (Україна) і **Георгій Твалавадзе** (Грузія) — мали на меті визначити будову і принцип роботи, переваги і недоліки антиблокувальної системи (АБС), а також рівень безпеки автомобіля в разі використання АБС для застосування здобутих даних у судовій автотехнічній експертизі. До 70% аварій припадають на випадки застосування водіями режиму екстреного гальмування, до 60% — супроводжуються втратою стійкості й керованості. Гальмова система автівки має створювати на осях коліс гальмові моменти, які дають змогу в контрольований водієм спосіб зменшити швидкість руху, а також знерухомити автомобіль. У результаті тертя поверхонь елементів, що взаємодіють (одні пов'язані кінематикою з колесами, інші — з нерухомими елементами шасі), завдяки фрикційним гальмовим механізмам виникають гальмові моменти. Дискові й барабанні гальма — найпоширеніші гальмові механізми сучасних автівок. Функції антиблокувальної системи — зберегти керованість за екстреного гальмування. У кращому разі автомобіль ковзає прямо, у гіршому — неконтрольованою траєкторією з непередбачуваними наслідками. Новітня антиблокувальна

система — це складна електронна конструкція гальмування, основа для інших систем: антибуксувальної, електронного контролю стійкості, допомоги в разі екстреного гальмування. Питання дослідження роботи АБС є актуальним та поширеним під час судово-експертного дослідження автотранспорту.

Завершує розділ *Case Notes* дослідження кандидата юридичних наук **Сергія Науменка** (Україна), **Вікторії Симоненко** (Україна) і **Тараса Таранця** (Україна) за темою «Визначення відповідності об'єктів нерухомого майна вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва». Акцентовано увагу на необхідності застосування експертами алгоритму для розв'язання подібних питань згідно з методиками, розробленими фахівцями державних спеціалізованих установ. Наведено визначення самочинного та капіталь-

ного будівництва нерухомого майна. Опрацьовано й викладено способи прийняття об'єктів самочинного будівництва в експлуатацію із дотриманням вимог нормативно-правових актів у галузі будівництва.

Традиційно збірник наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» також містить рубрику «Новини наукового життя», у якій висвітлено інформацію про впливові наукові заходи та дослідження. Редакційна колегія збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» висловлює щирі вдячність авторам, які надали матеріали для оприлюднення, а також фахівцям, які взяли участь у його підготовці до друку, і запрошує всіх зацікавлених подати свої рукописи в наступні випуски.

Разом ми перемаємо!
Слава Україні!

Клюев, О. (2022). Міжнародні наукові стандарти в судово-експертній сфері України. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 3 (28). С. 5—10. DOI: [10.32353/khrife.3.2022.01](https://doi.org/10.32353/khrife.3.2022.01).